

خواندن و سواد- راهی برای کتابخانه فراگیر اجتماعی^۱

دیجانا سابولوچیچ - کراچینا^۲

مترجم:

وحید زارعی

کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی
v.zarei@cbi.ir

چکیده

جامعه اطلاعاتی عصر حاضر کتابخانه‌ها را از جنبه‌های مثبت و منفی تحت تأثیر قرار می‌دهد. روند رو به رشدی از نابرابری، بیکاری، تضاد اجتماعی، فقر و محرومیت در کشورهای توسعه‌نیافته و نیز در اغلب کشورهای توسعه‌یافته در حال وقوع است، و این فرایندی موازی با به‌کارگیری رایانه و رشد فناوری است. در زمینه ترویج و توسعه خواندن و سواد در میان شهروندانی که به لحاظ اجتماعی در حاشیه قرار گرفته‌اند، کتابخانه‌های عمومی می‌توانند با حمایت از مشارکت آنها در انجمن‌های محلی و به‌طور کلی در جامعه نقش مؤثری ایفا کنند.

هدف این تحقیق ارائه تجربه یک کتابخانه عمومی در کوپریونیکا^۳ کرواسی در گسترش فرصت‌های برابر دسترسی به اطلاعات و دانش با وجود معلولیت‌ها و یا موقعیت خاص اجتماعی است. اساس این مفهوم در راهبردهای کتابخانه‌ای در قالب شعارهای «سواد برای همه» و «کتابخانه‌ها برای عموم» نهفته است. همکاری، تشریک مساعی و مشارکت بسیاری از سازمان‌های دولتی و غیردولتی جنبه دیگری از این مفهوم است تا از کولی‌های رومانیایی^۴، نابینایان و کم‌بینایان، معلولان جسمی و ذهنی،

1. Reading and literacy – a way to the social inclusive library

2. Dijana Sabolovic-Krajina

3. Koprivnica

۴. گروهی از مردم که اصلیت آنها به شمال هند برمی‌گردد و در اروپای مرکزی و شرقی پراکنده‌اند و یا زیرشاخه مردم رومانی می‌باشند که در اروپای مرکزی و شرقی زندگی می‌کنند (مترجم، منبع: ویکی‌پدیا).

بیکاران و سالخوردگان حمایت کنند. ویژگی اصلی خواندن و فعالیت‌های سوادآموزی، که در کتابخانه در حال وقوع است، رویکردی یکپارچه است تا محرومان و غیرمحرومان جامعه را در کنار هم جمع کرده و هم‌زمان، آگاهی جوامع محلی را از نیازهای افرادی که محروم بوده و از لحاظ اجتماعی به حاشیه رانده شده‌اند، افزایش می‌دهد.

مقدمه

دگرگونی‌های ساختاری و سازمانی، که از جمله شاخص‌های جامعه اطلاعاتی عصر حاضر تلقی می‌شود، کتابخانه‌های امروزی را از جنبه‌های مثبت و منفی تحت تأثیر قرار می‌دهد. روند رو به رشدی از نابرابری، بیکاری، تضاد اجتماعی، فقر و محرومیت در کشورهای توسعه‌نیافته و نیز در اغلب کشورهای توسعه‌یافته در حال وقوع است، و این فرایندی موازی با به‌کارگیری رایانه و رشد فناوری است. کتابخانه‌ها در حال اتخاذ مواضع جدید، نقش‌های تازه، راهبردهای مناسب در رابطه با خواندن و سواد هستند تا کیفیت بالایی از آموزش را برای مردمی که روحیه رقابت‌پذیری فرایندهای در انجام فعالیت‌های روزمره دارند، فراهم کنند تا نیازهای آنها در زمینه یادگیری مسائل روزمره مرتفع گردد.

یکی از مشکلات اساسی در جامعه دیجیتال، شکاف بین مردمی است که در زمینه دسترسی به فناوری‌های نو و امروزی و منابع دانش با هم تفاوت دارند (شکاف دیجیتال). مشکل دیگر تضعیف هویت جوامع محلی است که در نهایت به مشارکت اجتماعی اندک، و بی‌تفاوتی نسبت به مسائل و مشکلات روزمره اجتماعی منجر می‌شود (هنسون^۱ ۲۰۰۹، ۳). در چنین شرایطی است که نقش ارزنده کتابخانه‌ها بیشتر جلوه می‌کند، فضا در اختیار عموم قرار داده می‌شود، مردم حضور واقعی و فیزیکی پیدا می‌کنند، دور هم جمع می‌شوند، جلسه تشکیل می‌دهند و به‌طور کلی از برنامه‌ها و خدماتی که در جهت رشد و پیشرفت خواندن و سوادآموزی

است، بهره می‌برند. کتابخانه‌های عمومی جایگاه ویژه‌ای در بین نظام‌های کتابخانه‌ای کشورهای مختلف و به‌عنوان نهادی مردم‌سالار دارند، که درهای آن به روی طیف گسترده‌ای از مردم باز است و در جوامع محلی ریشه‌های عمیقی دارند. در حال حاضر، نیاز به تقویت نقش کتابخانه‌های عمومی در جامعه اطلاعاتی امروزی از طریق بهبود مناسبت‌های اجتماعی، پیوستگی، مشارکت و حس تعلق به جامعه مدنی مشاهده می‌شود.

هدف از این مطالعه نشان دادن فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی در جهت خواندن و سوادآموزی به‌عنوان راهی برای افزایش مشارکت و یکپارچگی اجتماعی است. همچنین، در این تحقیق ایجاد فرصت دسترسی مساوی به منابع اطلاعاتی و دانش با وجود نارسایی‌ها و یا موانع اجتماعی، در مطالعه موردی یک کتابخانه عمومی در کوپریونیکای کرواسی ارائه خواهد شد.

خواندن و سواد: توانمندی‌های مورد نیاز در جامعه کنونی

امروزه تعریف سواد بسیار گسترده‌تر از آن چیزی است که در گذشته بود و این امر متأثر از پیچیدگی‌های جامعه اطلاعاتی کنونی است. محیط دیجیتال جدید نیازی به سواد به مفهوم قدیمی آن ندارد، اما سواد در حالت کلی توانمندی‌های زیادی را شامل می‌شود که نه‌تنها خواندن، نوشتن، مهارت‌های زبانی، محاسبات و... را در بر می‌گیرد، بلکه استفاده از رایانه‌ها، وب جهان‌گستر و اشکال دیگر فناوری اطلاعات و ارتباطات را نیز شامل می‌شود. به دلیل تأثیر شدید و اهمیت فناوری عصر حاضر، امروزه از *فراسواد*^۱ (توانایی خواندن، نوشتن و تعامل در انواع گوناگون زمینه‌ها، ابزارها و رسانه‌ها فراتر و بالاتر از منابع نوشتاری و چاپ‌شده) و *نسل فراسوادی*^۲ (آندرتا^۳، ۲۰۰۸) صحبت می‌شود. ما از سواد چندوجهی^۴ که با فناوری‌های محاوره‌ای وب، به‌خصوص وب ۲ و یادگیری مبتنی بر مشارکت مرتبط است، سخن می‌گوییم (هورایزونز^۵، ۲۰۰۸).

1. transliteracy
3. Andretta

2. transliteracy generation
4. Multimodal literacy

5. Horizons

از سوی دیگر، امروزه ما از خواندن و سواد به‌عنوان پایه دانش کنونی و مهارت‌ها و توانایی‌های مورد نیاز برای برقراری ارتباط با جامعه دیجیتالی امروزی سخن به میان می‌آوریم. توانایی تشخیص اطلاعات باکیفیت، که به‌عنوان اطلاعات معتبر و موثق بتوان به آن اعتماد کرد یا تفسیر داده‌های پیچیده‌ای که به‌صورت فیلتر نشده، ساختار نیافته، و غیرمحدود دریافت می‌کنیم، بیش از پیش حائز اهمیت است و به‌عنوان وسیله‌ای برای خاتمه موفقیت‌آمیز کاری است که پیش روی ما قرار دارد (اسپیرانک^۱، بانک زوریکا^۲، ۲۰۰۸، ۱۲۷). به این دلیل است که سواد اطلاعاتی^۳، سواد کاربردی^۴ و سواد رایانه‌ای مانند سایر انواع سواد (رسانه‌ای، بین‌فرهنگی و...) در کنار انواع دیگر سوادها- مانند خانوادگی^۵، چندرسانه‌ای، چندفرهنگی و غیره عوامل بازدارنده مهم از محرومیت اجتماعی به‌شمار

1. Spiranec

2. Banek Zorica

۳. تغییرات اجتماعی، به بیانی دیگر، رشد روزافزون اطلاعات و ایده‌یادگیری مادام‌العمر در دهه ۱۹۷۰، اصطلاح سواد اطلاعاتی را رایج کرد. ابداع این اصطلاح به پاول زورکوفسکی (Paul Zurkowski) نسبت داده می‌شود. وی اعتقاد داشت که باید سواد اطلاعاتی را کسب کرد تا بتوان در جامعه اطلاعاتی به حیات خود ادامه داد. برای این منظور، دانش و مهارت‌های ویژه‌ای مانند یافتن اطلاعات، دستیابی، ارزیابی، بررسی، و استفاده کارآمد از اطلاعات مورد نیاز است و این‌ها سواد عملکردی نامیده می‌شود. اینها صلاحیت‌های فرانسلی و فرارشته‌ای هستند که لزوماً ربطی به فناوری اطلاعات و ارتباطات ندارند، بلکه مهارت‌هایی هستند که کلید بازسازی و روزآمدسازی دانش و مهارت‌های ما و انتخاب دانش‌های ارزشمند و کاربرد آن به‌شمار می‌آیند (اسپیرانک، بانک زوریکا، ۲۰۰۸، ۲۱).

۴. سواد کاربردی (functional literacy). طبق نظر، مانوئل کاستلز جامعه‌شناس (Manuel Castells)، بی‌سوادی کاربردی سازوکارهای ناتوانی و محرومیت، مانند عدم موفقیت در پیدا کردن کار، فقر، و در نهایت طرد از جامعه را به کار می‌اندازد. بی‌سوادی کاربردی به مقدار زیادی به حداقل توانمندی‌های زبان به‌عنوان وسیله ارتباطی تکیه دارد. ضعف کارکردی در جوامع توسعه‌یافته گسترده‌تر از آن است که در این جوامع مورد پذیرش باشد. نادانی و عدم موفقیت در نوشتن، خواندن، محاسبه کردن، و دریافت آموزش‌های مکتوب به بی‌سوادی عملکردی منتهی می‌شود که عامل اصلی فقر و عدم جذب در بازار کار رسمی در تمام سطوح و مشاغل است که پرداخت‌های خوبی در آنها انجام می‌گیرد (کاستلز، ۲۰۰۳، ۱۶۷).

5. family

می‌روند. عوامل این محرومیت می‌تواند به نسل‌های پیش مربوط بوده و یا ریشه در شرایط نامساعد اقتصادی، فقر و سطح پایین آموزش، و نیز معلولیت‌های مختلف جسمی و ذهنی داشته باشد.

واژه‌ها و مفاهیم محرومیت اجتماعی

هرچند که برخی از دانشمندان معتقدند محرومیت معنای دیگری از واژه فقر^۱ است، اما محرومیت اجتماعی ابعاد دیگری به غیر از بُعد مادی یا کمبود منابع دارد. این مفهوم شامل محرومیت از آشکال مختلف زندگی اجتماعی است: اشتغال، آموزش، مسکن، روابط اجتماعی، احترام و... محرومیت در یک زمینه می‌تواند به محرومیت در سایر زمینه‌ها منجر شود، همان چیزی که به اصطلاح چرخه ناامنی خوانده می‌شود. تلاش برای فقرزدایی به توزیع مجدد منابع منتهی می‌شود، در حالی که مشارکت اجتماعی چیزی فراتر از توزیع صرف ثروت و به عبارت دیگر ایجاد پیوستگی و مشارکت اجتماعی است. بنابراین، تغییر مفهومی از فقر به محرومیت اجتماعی به معنی تغییر دیدگاه است از حالت ایستا به حالت پویا، از حالت تک‌بُعدی به حالت چندبُعدی، از موضوع توزیع به موضوع ایجاد رابطه، از منابع درونی و شخصی به منابع اجتماعی و محلی، و از زنجیره نابرابری‌ها به پیوستگی و مشارکت اجتماعی (سوکور^۲، ۲۰۰۴، ۳۳). ابعاد دقیق محرومیت اجتماعی از نویسندگانی به نویسندگان دیگر و از تحقیقی به تحقیق دیگر متفاوت است. برخی از نویسندگان تعداد بیشتر و برخی تعداد کمتری از این ابعاد یا زمینه‌های محرومیت اجتماعی را بیان می‌کنند: ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، خانوادگی و... در کشورهای

۱. این بحث که اصطلاح محرومیت اجتماعی، تعبیر خوبی برای فقر است، به این واقعیت مربوط می‌شود که در اواخر قرن ۲۰ و اوایل قرن ۲۱ بسیاری از سیاستمداران و دولت‌های کشورهای توسعه‌یافته از به کارگیری کلمه فقر اجتناب می‌ورزند به این خاطر که بیانگر نمادی از بی‌کفایتی، ناتوانی دولت و الگوی رفاهی است که در برخی کشورها وجود دارد (سوکور، ۲۰۰۴، ۳۳).

2. Sucur

مختلف نیز تفاوت‌های زیادی در توصیف مفهوم محرومیت اجتماعی وجود دارد. دورنماها و گفتمان‌های متفاوت نظری، سیاسی، و ایدئولوژیکی در کشورهای مختلف بازتاب دارد (مانند جمهوریت فرانسوی، لیبرالیسم آنگلو ساکسونی، مردمسالاری اجتماعی اروپایی). هر جریانی دلایل متفاوتی را برای محرومیت بر می‌شمارد و در پشت آن مفاهیم متفاوتی از جامعه و مدل‌های دلخواه پیوستگی اجتماعی وجود دارد. بنابراین، واژه محرومیت اجتماعی ابزاری ساده است که تحت تأثیر جریان‌های مختلف قرار می‌گیرد و راه عبور از یک جهان‌بینی به جهان‌بینی دیگر را ترسیم می‌کند. یکی از مزایای مفهوم محرومیت اجتماعی در این واقعیت نهفته است که جنبه‌های مادی و اجتماعی-روانشناختی استانداردهای زندگی را یک‌جا گرد می‌آورد (سوکور، ۲۰۰۴، ۳۴).

محرومیت اجتماعی به‌عنوان یک واژه در دهه ۱۹۷۰ وارد ادبیات جامعه‌شناسی شد و از سال ۱۹۹۰ به بعد در اسنادی که به سیاست اجتماعی اتحادیه اروپا و اعضای آن مربوط می‌شد، مورد استفاده قرار گرفت. با وجود اینکه این واژه، واژه جدیدی است، اما مسئله‌ای که توضیح می‌دهد، مدت‌ها است که شناخته‌شده می‌باشد. در هر جامعه افراد ضعیف وجود دارند، افرادی که به کمک نیاز دارند: بیکاران، فقرا، بی‌خانمان‌ها، مهاجران، آوارگان، افرادی که دنبال سرپناه هستند، افراد ناتوان با نیازهای منحصربه‌فرد، اقلیت‌ها و مهم‌تر از همه کودکان دارای معلولیت، کودکان خانواده‌های محروم، خانواده‌های تک والدینی و جوانان از این جمله هستند. سن، جنس، نژاد، محل زندگی در یک محیط یا شرایط خاص و... همه این‌ها می‌توانند دلیلی برای محرومیت اجتماعی باشند.

محرومیت اجتماعی در جامعه اطلاعاتی

به موازات توسعه فناوری، تحولات ساختاری و سازمانی که از ویژگی‌های عصر اطلاعات و جامعه اطلاعاتی می‌باشد، حرکت به‌سوی

نابرابری اجتماعی، قطبی‌گرایی، و فقر نیز در حال گسترش است. بنا به نظر کاستلز جامعه‌شناس، نابرابری، فقر، و محرومیت اجتماعی می‌تواند محصول ساختاری احتمالی روندهایی باشد که ناشی از ماهیت سرمایه‌داری اطلاعاتی است (کاستلز، ۲۰۰۳، ۱۳۳). پیامدهای اجتماعی و دیگر پیامدهای سرمایه‌داری اجتماعی نه فقط در جوامع در حال توسعه آفریقا و آمریکای جنوبی، بلکه در اغلب کشورهای توسعه‌یافته نیز قابل مشاهده است. مطالعات مشابه نشان‌دهنده گرایشات یکسان (اما با سطوح مختلف) در رشد فقر در اروپای غربی، ایالات متحده و به‌خصوص انگلستان است. کاستلز معتقد است که در کل، نابرابری شدیدی بین طبقات بالا و پایین جوامع وجود دارد که در ایالات متحده ریشه این نابرابری نامشخص است. آمیزه‌ای از تمایلات سلطه‌گرایانه از سرمایه‌داری اطلاعاتی، نابرابری و فقر در نهایت منجر به فرایند محرومیت اجتماعی می‌شود و این موضوع به‌صورت واضح در حلبی آبادهای سیاه‌پوست‌نشین شهرهای ایالات متحده که در آنها تمایز محلات و تبعیض نژادی به وفور یافت می‌شود، قابل مشاهده است (همان، ۱۴۲).

کاستلز این پدیده را، که در تمام کشورها به معنی واقعی وجود دارد، جهان چهارم نامگذاری می‌کند و «لکه‌های سیاه متعددی از محرومیت اجتماعی» را نشان می‌دهد. شکست برنامه‌های رفاهی دولت، محرومیت اجتماعی را افزایش می‌دهد. گسترش جهان چهارم و گسترش سرمایه‌داری رایانه‌ای با هم ارتباط عمیقی دارند. بسیاری از این لکه‌های سیاه نقش بسزایی در افزایش محرومیت اجتماعی دارند و این در حالی است که زخم‌هایی که بر پیکر آن تحمیل می‌شود، معمولاً نادیده گرفته می‌شود (همان، ۱۶۶).

آنتونی گیدنز^۱ جامعه‌شناس بریتانیایی معتقد است که واژه محرومیت اجتماعی امروزه در میان جامعه‌شناسان، زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که می‌خواهند در مورد مؤلفه‌های جدیدی از نابرابری در جامعه صحبت

1. Anthony Giddens

کنند. محرومیت اجتماعی اشاره به راه‌هایی دارد که از طریق آن مردم از مشارکت کامل در فعالیتهای اجتماعی به مفهوم عام کلمه دور می‌شوند. این واژه وسیع‌تر از یک واژه فرعی است، واژه دقیقی که تأکید آن بر *فرایندها* است -سازوکارهای محرومیتی که در بریتانیا (به محرومیت و طرد در مقیاس وسیع اشاره دارد و) ابزار کارآمدی برای توصیف مشکلات جامعه معاصر به دست می‌دهد. این واژه بین محرومیت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تفاوت قائل می‌شود (گیدنیز، ۲۰۰۷، ۳۲۳).

در پیش شرط‌های اتحادیه اروپا برای پیوستن کرواسی به این اتحادیه، این مفهوم وارد بحث‌های نظری و تحقیقاتی شد که بی‌شک پروژه اتحادیه اروپا تأثیر بسزایی در این امر داشت. بر اساس «گزارش توسعه انسانی کرواسی، ۲۰۰۶» ضعیف‌ترین گروه‌های اجتماعی در کرواسی شامل موارد زیر است: دانش‌آموزان دوره ابتدایی (در حال تحصیل و یا ترک تحصیل کرده)، افراد بالای ۶۵ سال، زنان و جوانان بیکار. همچنین این گزارش به محرومیت اجتماعی در گروه‌های زیر تأکید دارد: افراد دارای معلولیت، افرادی که مدت زمان زیادی بیکار هستند، افراد دارای مشکل خانوادگی، مانند پدر و مادر جداشده و خانواده‌های بزرگ، خانواده‌های دارای کودکان کم سن و سال، اقلیت‌های نژادی مانند کولی‌های رومانیایی و صرب‌های تبعید شده، جمعیت محروم مورد حمایت قرار گرفته و شهروندان بزرگسال بدون درآمد. بر اساس این گزارش جوانان گروهی هستند که با تهدیدها و ناامنی‌های مضاعفی روبه‌رو هستند که ناشی از محرومیت‌های طولانی مدت است (جوانانی که ترک تحصیل کرده‌اند و مشکلات زیادی برای یافتن شغل دارند، آنها فقیر هستند بنابراین، در شرایط بدی به لحاظ محل سکونت و استانداردهای زندگی قرار گرفته‌اند و از این رو، از بسیاری از فعالیت‌ها و رویدادهای فرهنگی محروم می‌باشند). به دلیل پیچیدگی این مشکلات، ضروری است تمام بخش‌های جامعه برای

حل این مسائل دست به دست هم بدهند. نیاز به افزایش یارانه‌های حمل و نقل، کاهش هزینه تحصیلات دانشگاهی، سازماندهی فعالیت‌های فرهنگی برای جوانان، ساخت رمپ برای استفاده افراد معلول از جمله نیازهای مورد بحث جامعه است /بخش‌های بیرونی شبکه اجتماعی: اشکال گوناگون محرومیت‌های اجتماعی در کرواسی: گزارش توسعه اجتماعی کرواسی، ۲۰۰۶/.

مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی و مفهوم یادگیری مادام‌العمر

مانوئل کاستلز اشاره می‌کند که آموزش، منبعی کلیدی و ارزشمند در اقتصاد جدید است. با این وجود گروه‌های اجتماعی با درآمد پایین، مهاجران و اقلیت‌ها فرصت‌های کمتری برای آموزش باکیفیت در تمام مقاطع، به‌خصوص در مقاطع دبیرستان و دانشگاه دارند. به‌علاوه، با این که تحصیلات عالی کلید پیشرفت شغلی است، اما فرصتی برای افزایش نابرابری نیز می‌باشد (کاستلز، همان، ۱۳۸-۱۳۹).

این یک واقعیت است که محرومیت اجتماعی یکی از مشکلات اصلی جامعه امروزی است و موجودیت و سلامت آن را تهدید می‌کند. سیاست‌های اجتماعی کشورهای اروپای غربی در جهت توسعه رفاه که در گذشته به‌صورت غیرفعال بود، امروزه به‌صورت فعال درآمد و مشارکت افراد در جامعه را هدف قرار داده است. این امر از طریق خودآموزی، مطلع بودن نسبت به مسائل روزمره و شرکت در مسائل اجتماعی قابل حصول است.

مفهوم یادگیری مادام‌العمر کلیدی است فراسوی سیاست جدید، و روش آن تشویق به افزایش مشارکت در جامعه است که به نفع افراد جامعه بوده و راه و روش آن را خود مردم انتخاب می‌کنند. آموزش مادام‌العمر مردم را قادر می‌سازد با آموزش مجدد توانایی‌های مختلفی را کسب کنند که منجر به انتخاب آسان شغل، توانایی خودآگاهی و افزایش فعالیت‌های فرد در جامعه می‌شود.

توانمندی‌های بالقوه کتابخانه در مشارکت اجتماعی

در تعریف علوم اطلاع‌رسانی، کتابخانه‌ها به عنوان محلی برای ذخیره، جست‌وجو و اشاعه اطلاعات در نظر گرفته می‌شوند. علوم اطلاع‌رسانی به بُعد اجتماعی کتابخانه‌ها نمی‌پردازد و در زمینه ارتباط بین فعالیت‌های کتابخانه‌ای (گردآوری اطلاعات، انتخاب و اشاعه) و کیفیت زندگی بحث نمی‌کند. بنابراین، ما باید این سؤال را مطرح کنیم که: آیا کتابخانه می‌تواند با عکس‌العمل نشان دادن در قبال مسائل اجتماعی اطراف خود، درگیر مسائل اجتماعی شود - مسائلی مانند بیکاری، مسائل مربوط به معلولان و سالمندان، انواع مختلف تبعیض و تعصب؟ آیا جامعه قادر به تشخیص تأثیر کتابخانه در پیشگیری از مشکلات می‌باشد؟

یکی از پاسخ‌ها به محرومیت اجتماعی گسترده، که یکی از مشکلات جامعه امروزی است، اشاره به توانمندی‌های کتابخانه به عنوان یک خدمت عمومی است. کارکرد اصلی کتابخانه‌ها در مشارکت اجتماعی گروه‌های آسیب‌پذیر اجتماعی بر پایه عنصر مردم و دسترسی برابر به اطلاعات است. این چنین وظیفه‌ای برای اولین بار در بیانیه کتابخانه‌های عمومی یونسکو پایه‌گذاری شد (۱۹۹۷).

کتابخانه‌های عمومی علاوه بر مشارکت برابر در جامعه محلی و به طور کلی در اجتماع، مایلند هم‌سو با اسناد^۱ بین‌المللی حرکت کنند که از دهه ۱۹۹۰ به این سو تغییرات اجتماعی را لازم دانسته و پیشنهادهایی را برای حل مسائل ارائه داده‌اند. تغییرات انجام گرفته در بُعد اصطلاحات نیز دیده می‌شود، چنانچه به جای «کتابخانه» از اصطلاح «خدمات کتابخانه‌ای» استفاده می‌شود.

۱. برخی از این اسناد عبارتند از: بیانیه کتابخانه‌های عمومی یونسکو، رهنمودهای شورای اروپا برای سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری در اروپا، کتابخانه‌ها و آزادی اندیشه، بیانیه گلاسکو درباره کتابخانه‌ها، خدمات اطلاع‌رسانی و آزادی اندیشه، کتابخانه‌های عمومی: رهنمودهای ایفلا/یونسکو برای توسعه.

از سال ۲۰۰۳ در کتابخانه‌های کرواسی صحبت‌هایی در زمینه نقش کتابخانه‌های عمومی در مشارکت اجتماعی به گوش می‌رسد که بر محرومیت‌زدایی از جامعه اطلاعاتی تأکید دارند.^۱ با این وجود برخلاف سایر کشورهای اتحادیه اروپا، مانند انگلستان که در سال ۱۹۹۹ قطعنامه‌ای تحت عنوان «کتابخانه‌ها برای همه: مشارکت اجتماعی در کتابخانه‌های عمومی» را منتشر کرد، در اسناد راهبردی کرواسی به توان بالقوه فراگیری اجتماعی کتابخانه‌ها در کمک به شهروندان برای پیوستن به جامعه اطلاعاتی و مشارکت در آن اشاره‌ای نشده است.^۲ با این وجود، بسیاری از کتابخانه‌های عمومی کرواسی نوآوری‌های شخصی برای توسعه کتابخانه‌ها، به خصوص کتابخانه‌های عمومی، به عنوان مکان‌هایی برای توسعه مشارکت اجتماعی انجام داده‌اند.

در اینجا به عنوان نمونه، مطالعه موردی کتابخانه عمومی فران گالوویچ^۳ در کوپریونیکا ارائه می‌شود.

مطالعه موردی: کتابخانه عمومی فران گالوویچ در کوپریونیکا

کتابخانه عمومی فران گالوویچ در کوپریونیکا یکی از کتابخانه‌های متوسط کرواسی است که به ساکنان شهر کوپریونیکا با ۳۲ هزار نفر جمعیت و استان کوپریونیکا-کریزوچی^۴ با جمعیت ۱۲۲ هزار نفری خدمات ارائه می‌کند. این کتابخانه در شمال غرب کرواسی و در منطقه صنعتی و توسعه‌یافته کشور واقع شده است. در این کتابخانه در مجموع ۲۲ نفر (با ۱۴ نفر کارمند متخصص) مشغول کارند و ساختار سازمانی کتابخانه شامل بخش‌های خدمات کودکان، بزرگسالان، بخش علوم، اتاق مطالعه

۱. دو سمپوزیوم به اهمیت کتابخانه‌های کرواسی و نقش آنها در مشارکت اجتماعی کمک کردند: کتابخانه‌های عمومی و مسئله محرومیت اجتماعی، اُسیچیک، ۲۰۰۳؛ سومین میزگرد درباره آزادی دستیابی به اطلاعات «دستیابی آزاد به اطلاعات برای همه»، زاگرب، ۲۰۰۳.

۲. راهبرد فناوری اطلاعات و ارتباطات - کرواسی در قرن بیست و یک، ۲۰۰۱.

3. Fran Galovic

4. Koprivnica-Krizevci

روزنامه‌ها و مجلات، کتابخانه سیار، خرید و آماده‌سازی، خدمات توسعه استانی و بخش مدیریت فنی است. این کتابخانه ۸۵۰۰ عضو ثبت‌نامی دارد و نزدیک به ۱۳۹ هزار رسانه، ۱۱۰ نشریه مشترک، ۱۲۵ هزار بازدیدکننده در سال داشته و در حدود ۱۷۰ برنامه خواندن و سوادآموزی در هر سال در آن اجرا می‌شود. فضای کتابخانه ۱۰۵۸ متر مربع (۶۸۰ متر مربع برای استفاده‌کنندگان) است. دسترسی بی‌سیم به اینترنت در کتابخانه رایگان بوده و در تمام کتابخانه امکان‌پذیر است. این کتابخانه ۳۷ دستگاه رایانه دارد که ۱۷ دستگاه آن مخصوص استفاده‌کنندگان می‌باشد. این کتابخانه، تنها کتابخانه عمومی در کل کشور است که عضویت در آن برای شهروندان رایگان می‌باشد.

مشارکت اجتماعی کتابخانه در خط‌مشی آن و در قالب رسالت، دیدگاه، و ارزش‌ها بیان شده است. این کتابخانه به‌عنوان مرکز فرهنگی و اطلاعات چندرسانه‌ای جامعه محلی عمل می‌کند که از آموزش، یادگیری مادام‌العمر و فعالیت‌های فوق‌برنامه خلاقانه حمایت می‌کند. راهبرد این کتابخانه در شعار آن: «سواد برای همه» و «کتابخانه‌ها برای عموم باز است» قید شده است. ارزش‌های اساسی آن در انواع گوناگون منابع مالی و منابع کتابخانه، خدمات و برنامه‌های ارائه شده، همچنین در ارتقاء ارزش‌های فرهنگی جامعه منعکس است.

کتابخانه عمومی کوپریونیکا آموزش مداوم کتابداران، توسعه همکاری با اشخاص، مؤسسات، انجمن‌های محلی، داخلی، و خارجی را در دستور کار قرار داده است. این کتابخانه به این خاطر شهرت دارد که فعالیت‌های خواندن و سوادآموزی را به تمام گروه‌های سنی، از کودک تازه متولد شده (با اهداء کتاب‌های مصور و بروشورهایی درباره اهمیت فعالیت‌های پیش از سوادآموزی در مهارت‌های خواندن و نوشتن به بچه‌ها و مادران در بیمارستان) گرفته تا پیرترین آنها ارائه می‌دهد. مهم‌ترین و متداول‌ترین فعالیت‌های کتابخانه اغلب به کودکان و نوجوانان اختصاص دارد به این

خاطر که عادت‌ها و علایق خواندن، که در تمام عمر مورد نیاز آنها است، در سنین پایین در کودکان شکل می‌گیرد. فعالیت‌های خواندن و سوادآموزی، که در کتابخانه عمومی کوپریونیکا صورت می‌پذیرد، شامل کارگاه‌های آموزشی، دروس آموزشی، سخنرانی‌ها، پنل‌ها، معرفی کتاب، تماس با محققان و... است.

مشارکت اجتماعی در عمل بدین معنا است که ارائه‌دهندگان خدمات کتابخانه‌ای بایستی مرزهای فیزیکی، حسی، فرهنگی و روانشناختی را، که مانعی در جهت استفاده افراد معلول یا محروم در استفاده از خدمات را به وجود می‌آورند، تشخیص داده و گام‌های مؤثری در جهت حذف و یا کاهش آنها بردارند. چنین درک عمیقی بایستی در تمامی سطوح، به‌خصوص سطح مدیریتی وجود داشته باشد.

کتابخانه عمومی کوپریونیکا در جامعه محلی، گروه‌های هدف را که نیازمند توجه ویژه هستند، شناسایی کرده است. برنامه‌ها و خدمات افزایش مشارکت برای معلولان جسمی و ذهنی، کولی‌ها، سالخوردگان و بیکاران سازماندهی شده است. مسئولان کتابخانه توسط سازمان‌های دولتی و غیردولتی حمایت می‌شوند. کارکرد اصلی آنها یک روش کاملاً ترکیبی است که شهروندان معلول و غیرمعلول، حاشیه‌نشینان و غیرحاشیه‌نشینان را در کنار هم جمع کرده و هم‌زمان، آگاهی جوامع محلی نسبت به افرادی را که از لحاظ اجتماعی در حاشیه قرار گرفته‌اند، افزایش می‌دهد.

اثرات فعالیت‌های خواندن و سوادآموزی برای محرومان و گروه‌های منزوی در جامعه محلی

برنامه‌های مربوط به کولی‌ها

برخلاف سایر اقلیت‌های قومی که قبلاً در جامعه محلی ادغام شده‌اند، بسیاری از کولی‌ها که در کوپریونیکا زندگی می‌کنند، روش سنتی زندگی خود را در حومه شهر حفظ کرده‌اند. زندگی آنها معمولاً با بیکاری، فقر، و

مهاجرت‌های گاه‌به‌گاهی گره خورده است. حل مسائل مربوط به جامعه این کولی‌ها یکی از مسائلی است که در بیست و یکمین برنامه شهری کوپریونیکا (۲۰۰۶) اهمیت زیادی به آن داده شده است. این شهر یکی از معدود شهرهای کرواسی است که به مشکلات توجه کرده و در قالب برنامه‌های شهری در صدد رفع آنها برمی‌آید و این یک برنامه بلندمدت برای توسعه پایدار می‌باشد که هدف آن بهبود کیفیت زندگی در جامعه محلی طی ۱۰ الی ۲۰ سال آینده است. این سند به عنوان ابزاری در اختیار مدیران شهری و دولت محلی است که برای امور مربوط به شهر کوپریونیکا مورد استفاده قرار می‌گیرد. برنامه شهری کوپریونیکا محصول تلاش متخصصان در حوزه‌های مختلف از جمله کتابداران است. موضوع اقلیت قومی کولی‌ها به عنوان یکی از اولویت‌هایی است که در توسعه آینده کوپریونیکا به آن توجه شده و با شکل‌دهی برنامه‌های فرهنگی مخصوص کودکان کولی‌ها، این فرصت را در اختیار آنها قرار می‌دهد تا نسبت به سایر افراد شناخت پیدا کرده و تفاوت‌ها را قبول کنند و هم‌زمان این برنامه‌ها می‌تواند تعصبات قومی آنها را از بین ببرد. تمام این‌ها اهداف و وظایف بیست و یکمین برنامه شهری در کوپریونیکا است. در محدوده شهر کوپریونیکا در حدود ۳۰۰ نفر از کولی‌ها زندگی می‌کنند.

در سال ۲۰۰۰ کتابخانه عمومی کوپریونیکا تلاش‌هایی را در جهت افزایش آگاهی عمومی نسبت به نیازهای کولی‌ها شروع کرد که شامل توجه به زبان و فرهنگ و برگزاری نمایشگاه‌های مختلف از محصولات آنها بود. از سال ۲۰۰۳ به بعد کتابخانه هر ساله در ۸ آوریل، روز جهانی کولی‌ها، برنامه‌های کتابخانه‌ای مختلفی (از جمله کارگاه‌های آموزشی و جلسات سوادآموزی) را برای یکپارچگی مردم انجام می‌دهد. این برنامه‌ها کودکان و نوجوانان کولی‌ها را دور هم جمع می‌کند. هدف از این برنامه‌ها افزایش اعتماد متقابل و بیشتر شدن درک و تحمل دیگران است. شرکت‌کنندگان از کودکان در سطوح ابتدایی و متوسطه مدارس هستند. موضوعاتی که در این

جلسات به آنها پرداخته می‌شود شامل مسائل مربوط به حقوق کودکان و سوء استفاده از آنها، یادگیری تاریخ کولی‌ها، سرودخوانی، زبان، موسیقی و رقص، شعرخوانی به زبان کولی‌ها و کروات، بازگ کردن ادبیات محلی کولی‌ها، برگزاری جلسات با نویسندگانی که درباره مردم کولی و سبک زندگی آنها مطلب می‌نویسند، معرفی کتابداران، کارهای آنها، خدمات کتابخانه‌ای و کتابخانه‌های سیار می‌باشد. تاکنون این برنامه‌ها توانسته در حدود ۵۰۰ کودک کولی و غیرکولی را جذب کند. این برنامه با همکاری انجمن‌های کولی‌ها و مدارس ابتدایی محلی کوپریونیکا و شهرهای مجاور برگزار می‌شود. در سال ۲۰۰۷، کتابخانه محل کوچکی را به کولی‌ها اختصاص داد که شامل ۱۳۰ کتاب کودک و بزرگسال بود (منابع داستانی و غیرداستانی با زمینه مربوط به کولی‌ها که شامل کتاب‌ها در سطوح مختلف و کتاب‌هایی اکثراً به زبان کولی‌ها و تعداد کمی به زبان‌های دیگر است). از آنجا که تعداد کتاب‌های منتشر شده به زبان کولی‌ها بسیار اندک است، این مجموعه می‌تواند مجموعه ارزشمندی برای توسعه فرهنگ و هویت آنها باشد و همچنین مجموعه‌ای برای قدردانی از جامعه محلی و اجتماع بزرگ‌تر است که به تفاوت‌های فرهنگی ارزش قائل است و آن را پرورش می‌دهد.

مربیان کودکان، معلمان و کتابداران این استان که روزانه با کودکان کولی‌هایی که به لحاظ اقتصادی و اجتماعی محروم هستند، کار می‌کنند ولی، همایش و زمینه‌ای برای تبادل تجربیات خود یا حتی ارتباطات ساده با خودشان یا با اشخاص دیگر، و یا سازمان‌های کولی‌ها و مسئولان و دولت محلی ندارند. با این پیش‌زمینه، کتابخانه در سال ۲۰۱۰ میزگرد و کارگاهی آموزشی با حضور ۳۰ متخصص ترتیب داد. هدف اصلی، افزایش فرصت‌های زندگی کودکان کولی‌ها از طریق آموزش‌های رسمی و غیررسمی و کمک به آنها برای مشارکت در جامعه محلی و اجتماع بزرگ‌تر بود. کودکان کولی‌ها در شرایط اجتماعی سخت و فقیرانه

رشد کرده و از ابتدا محرومیت‌ها را تحمل کرده‌اند و در موقعیت پایین‌تری نسبت به همکلاسی‌های خود قرار دارند. مشکل اصلی این کودکان، این است که آنها قادر به تکلم به زبان کروات نیستند و مشکل بعدی فقدان عادت‌های زندگی، تجربه و درکی است که نظام مدرسه برای تمام کودکان قبل از ورودشان به مدرسه آموزش‌هایی را پیش‌بینی کرده است. کودکان کولی در معرض تعصبات و مسائل کلیشه‌ای قرار دارند. شرایط سخت آنها در کلاس با جمله زیر به خوبی آشکار می‌شود: «به پایان رساندن تحصیلات در شرایط حاضر که معلمان مدرسه تو را درک نمی‌کنند و در خانه نیز کسی نیست که برای انجام تکالیف به تو کمک کند، دشوار است». **اثرات:** تأثیرات مثبت این گونه برنامه‌ها بلافاصله آشکار نمی‌شود، بلکه این‌ها گام‌های کوچکی هستند که انتظار می‌رود در بلندمدت تأثیرات خود را نشان دهند.

واضح‌ترین تأثیر این تلاش‌ها را می‌توان هنگام مراجعه کودکان کولی‌ها به کتابخانه مشاهده کرد؛ موردی که قبلاً وجود نداشت. از ۷۵ کودک کولی‌ها که کارت عضویت کتابخانه را دریافت کرده‌اند، ۱۲ نفر بعد از پایان ساعات مدرسه در بخش کودکان کتابخانه هستند و منتظر سرویس مدارس می‌مانند تا آنها را به خانه‌هایشان برساند. در این زمان آنها وقت خود را صرف بازی با رایانه، خواندن مجلات کودکان، امانت گرفتن فیلم‌های دی‌وی‌دی و در برخی اوقات امانت کتاب می‌کنند. تأثیر این برنامه‌ها در برقراری روابط با معلمان که با کودکان کولی‌ها کار می‌کردند نیز مشخص است. به عبارت دیگر، این تنها کودکان محروم کولی‌ها نیستند که به دنبال یافتن کمک می‌باشند، بلکه همچنین در مورد اشخاصی که با آنها کار می‌کنند در مورد یافتن روش‌هایی که کارکردن با این کودکان را تسهیل می‌کند، نیز مشاهده می‌شود، چرا که این روش‌ها و فنون به صورت نظام‌مند و در قالب خط‌مشی‌هایی مشخص ارائه نشده‌اند. نتیجه این‌گونه

تلاش‌ها و تأثیر آنها در پذیرفته شدن کودکان کولی‌ها از سوی هم‌سن و سال‌های خود در کودکان‌ها، مدارس و کتابخانه‌ها آشکار است. با وجود شکاف‌های موجود و گوشه‌گیری این کودکان، کمک به بهبود وضعیت کودکان کولی‌ها برای رفع کاستی‌ها می‌تواند متنوع باشد که استفاده هم‌زمان از منابع کتابخانه‌ای یکی از آنها است. آمدن کودکان کولی‌ها به کتابخانه علاوه بر کمک به آنها برای برقراری ارتباط و افزایش مهارت‌های اجتماعی، اعتماد به نفس آنها را نیز افزایش می‌دهد. با وجود اینکه این پیشرفت‌ها کند به نظر می‌رسد، تأثیرات آن در بلندمدت باقی می‌ماند. هرچند کتابخانه محلی نیروهای متخصص مورد نیاز برای آموزش نظام‌مند کودکان کولی را ندارد، اما محیطی مشابه را برای یادگیری غیررسمی به وجود می‌آورد. این طرحی است که در آینده می‌تواند با همکاری نزدیک متخصصان و انجمن‌های کولی‌ها انجام پذیرد.

خدمات کتابخانه‌ای برای نابینایان و کم‌بینایان

خدمات کتابخانه‌ای برای نابینایان و کم‌بینایان از سال ۲۰۰۶ و با کمک‌های اتحادیه اروپا شروع شد که به عنوان بخشی از برنامه‌ای بود که با هدف توسعه خدمات اجتماعی در جوامع محلی کرواسی و با کمک سازمان‌های دولتی و غیردولتی صورت گرفت (سابولوویچ-کراجینا، ۲۰۰۷). کتابخانه شکل خاصی از مجموعه منابع کتابخانه‌ای (کتاب‌های صوتی بر روی لوح فشرده و نوارهای صوتی، کتاب‌های تصویری لمسی، اسباب‌بازی‌های لمسی، کتاب‌های مخصوص نابینایان، کتاب‌هایی به خط بریل، کتاب‌هایی با حروف درشت و غیره) را گردآوری کرد و تجهیزات مخصوص برای کمک به نابینایان و کم‌بینایان را خریداری نمود (شامل رایانه‌های شخصی با تجهیزات اضافی، چاپگرهای بریل، ابزارهای الکترونیک برای درشت‌نمایی خطوط مخصوص کم‌بینایان، MP3 پلی‌رها برای کتاب‌های گویای موجود در کتابخانه، وسیله‌های حمل و نقل برای

معلولیت‌های مختلف و افرادی که ناتوانی حرکتی دارند). علاوه بر توانمند ساختن نابینایان برای دسترسی به منابع کتابخانه‌ای و رایانه‌های مخصوص (ابزارهای تسهیل‌گر خواندن برای کم‌بینایان برای خواندن متن‌های چاپی) فعالیت‌های زیادی در کنار خدمات کتابخانه‌ای به‌خصوص با همکاری انجمن محلی برای نابینایان و کم‌بینایان انجام می‌گیرد. از تمام گروه‌های سنی در این کارگاه‌های آموزشی شرکت می‌کنند. از کودکان پیش‌دبستانی گرفته تا شهروندان میان‌سال دارای روحیه جمعی و همچنین تعدادی شرکت‌کننده از افرادی که بینایی خوبی دارند نیز حضور دارند. این برنامه‌ها شامل موارد زیر می‌باشد: ملاقات با نویسندگان مشهور، کارگاه‌های آموزشی برای تمرین مهارت‌های ارتباطی نابینایان و کم‌بینایان در کنار افراد دارای بینایی کامل، معرفی مواد کتابخانه‌ای مخصوص، دوره‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات برای نابینایان و کم‌بینایان، آموزش خط بریل برای افرادی که در سال‌های بعدی از عمرشان بینایی را از دست داده‌اند، پروژه «ما با همدیگر فرق داریم، با وجود اینکه شبیه هم هستیم» که هدف آن افزایش آگاهی از نیازهای کودکان کم‌بینا یا معلول نسبت به کودکان عادی در کودکان‌ها است، پروژه «همه با هم به دنبال دانش» برای افزایش آگاهی کودکان در سطوح مختلف ابتدایی نسبت به نیازهای کودکان کم‌بینا و معلول و پیشگیری از به‌وجود آمدن مشکلات بینایی. برگزارکنندگان این برنامه‌های آموزشی متخصصان خارجی، متخصصان توانبخشی، آموزش‌دهندگان مفاهیم خاص، چشم‌پزشکان، متخصصان فناوری اطلاعات و غیره هستند. تأمین مالی این برنامه‌ها توسط دولت‌های محلی و مرکزی از طریق پرداخت‌های عمومی صورت می‌گیرد. همچنین کتابخانه کارگاه‌های آموزشی خلاقانه برای کودکان و نوجوانان را با کمک مالی شرکت‌های محلی ترتیب می‌دهد. همکاران کتابخانه غالباً کودکان‌ها و مدارس ابتدایی محلی هستند.

اثرات: قبل از معرفی این خدمات در کتابخانه، افراد معلول قادر به استفاده از کتابخانه عمومی نبودند و این امر ناشی از عدم وجود منابع و تجهیزات فنی کتابخانه برای رفع نیازهای خاص آنها، و یا روش زندگی منزوی‌ای بود که آنها در پیش گرفته بودند. کتاب‌های به خط بریل و کتاب‌های صوتی از «کتابخانه کرواسیایی مخصوص نابینایان» در زاگرب امانت گرفته می‌شد و از طریق بسته‌های پستی توزیع می‌گردید. تا سال ۲۰۰۶، در حدود ۳۰ نفر افراد کم‌بینا و نابینا از انجمن نابینایان و کم‌بینایان (شامل ۲۰۰ عضو) در کتابخانه عضو شده بودند و در امانت گرفتن کتاب‌های گویا و سایر مواد فعالیت زیادی داشتند و در کارگاه‌های آموزشی، انجمن‌ها، جلسات سوادآموزی با مؤلفان در کنار افراد عادی شرکت می‌کردند. تحقیقی که در سال ۲۰۰۷ انجام گرفت نشان داد که شهروندان کوپریونیکا (افراد عضو و غیرعضو کتابخانه) خدمات کتابخانه‌ای و تأثیر اجتماعی آن در جامعه محلی را بسیار بالا ارزیابی کردند و ۲۲ مورد از موارد اشاره شده دارای درجه معنی‌داری ۳ بودند. این رتبه خوب ناشی از ۲ خدمت تأثیرگذار یعنی امانت مواد خواندنی و دسترسی رایگان به اینترنت بود. در جامعه محلی از خدمات یادشده به‌عنوان مهم‌ترین خدمات کتابخانه‌ای نام برده می‌شود. علاوه بر این، کتابخانه عمومی کوپریونیکا کتاب‌های گویا را بین سایر کتابخانه‌های عمومی استان کوپریونیکا-کریزووچ، به‌عنوان امانت بین کتابخانه‌ای توزیع می‌کند و در واقع این امر کمکی است برای مردمی که به این منابع در محل زندگی خود نیاز دارند. همچنین کتابخانه‌های کوپریونیکا کتابداران سایر کتابخانه‌های کرواسی را که علاقه‌مند به ارائه خدمات برای افراد نابینا و کم‌بینا هستند، به‌عنوان «مرکز ملی آموزش حرفه‌ای کتابداران» آموزش می‌دهد. دانش و خبرگی که در این کارگاه‌های آموزشی ارائه می‌شود، قبلاً به‌صورت عملی آزموده شده‌اند، چنانچه امروزه برخی کتابخانه‌ها (تازه تأسیس و ارتقاء یافته)

خدمات کتابخانه‌ای منحصربه‌فردی برای نابینایان و کم‌بینایان دارند. تجربه کتابخانه عمومی کوپریونیکا در تعدادی از کنفرانس‌های حرفه‌ای داخلی و بین‌المللی در داخل و خارج از کشور ارائه شده است. تمام این‌ها تأثیراتی مثبت در سطوح مختلف و بر روی افراد مختلف گذاشته است. این فعالیت‌ها در سال ۲۰۰۹، به کتابخانه برای رسیدن به شهرت در جامعه کتابداری کمک کرد.

برنامه‌هایی برای معلولان ذهنی و جسمی

سابقه همکاری با مؤسسات در زمینه معلولان جسمی و ذهنی در استان کوپریونیکا- کریزوچی به سال ۲۰۰۲ بازمی‌گردد. این برنامه با حذف موانع ورود معلولان به ساختمان کتابخانه آغاز شد. ولی کتابخانه به لحاظ محدودیت فضا امکان نصب آسانسور و نیز امکانات دسترسی صندلی‌های چرخدار به طبقات اول و دوم ساختمان کتابخانه وجود نداشت. این کمبود فضا تا حدودی توسط پله برقی برای معلولان مرتفع شده است. با وجود این وضعیت نامساعد، ساختمان کتابخانه به‌منظور برنامه‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد، مانند اجرای موسیقی، شعرخوانی توسط اعضای انجمن و مهمانان آن، همایش برای تعداد زیاد شرکت‌کننده با موضوعاتی مانند اوتیسم، سندرم داون، اسکروز و... کتابخانه به‌طور مشترک در حال تدارک و خرید منابع خواندنی برای معلولان است. انجمن معلولان در تهیه صندلی‌های کوچک مخصوص کودکان معلول برای بخش کودکان کتابخانه تلاش کرده است. کتابخانه در تابستان، کارگاه‌های آموزشی در زمینه هنر و مهارت‌آموزی در محوطه باز و زیر سایه‌بان برگزار می‌کند (با نقاشی بر روی پارچه، شیشه و...). این کارگاه‌ها توسط سرپرستان و اعضای جوان عضو انجمن در کمک به معلولان ذهنی برگزار می‌شود. این برنامه‌ها برای عموم مردم، شهروندان، کودکان و همچنین بزرگسالان اجرا می‌شود. هم‌زمان، منابع خواندنی از مجموعه کتابخانه در این کارگاه‌ها ارائه می‌گردد.

کودکان پیش دبستانی دارای مشکلات ذهنی به طور منظم به همراه معلمان خود در برنامه‌هایی شرکت می‌کنند. این برنامه‌ها تلاشی است برای ترویج خواندن به منظور گرامی‌داشت ۸ سپتامبر، روز سوادآموزی و ترویج خواندن که توسط کتابخانه در میدین اصلی شهر برگزار می‌شود. در این تلاش که به صورت ترکیبی انجام می‌گیرد، تمام پیش دبستانی‌ها، کودکانی‌ها، بچه‌های مدارس ابتدایی و راهنمایی در کنار بازنشستگان انجمن‌های سوادآموزی و... شرکت می‌کنند.

معلمان کودکان استثنایی از بخش کودکان کتابخانه برای آموزش کودکان تحت نظرشان استفاده می‌کنند. کتابخانه با کتابداران مدارس که دارای قسمت توان بخشی هستند نیز همکاری دارد.

اثرات: علیرغم تلاش‌های صورت گرفته از سوی کتابخانه و تلاش‌های حمایتی انجمن‌های محلی معلولان جسمی و ذهنی، استفاده منظم این افراد از کتابخانه چندان آشکار نیست. تنها تعدادی از آنها از خدمات تحویل مدرک در محل، که توسط کتابخانه سیار ارائه می‌شود، استفاده می‌کنند و تعدادی افراد داوطلب، منابع کتابخانه‌ای را به خانه‌های آنها، که در محله‌های بدون کتابخانه ثابت واقع است، تحویل می‌دهند. با وجود اینکه کتابخانه حداقل یک بار در سال میزگردهایی با همکاری سرپرستان برای تشویق آنها به استفاده از توان بالقوه و ابزارهای کتابخانه به منظور افزایش مشارکت اجتماعی تشکیل می‌دهد، ثابت شده که این محدودیت‌ها و محرومیت‌ها، نه فقط به صورت فیزیکی، بلکه به صورت روانشناختی و اجتماعی در طی سالیان متمادی زندگی به دور از اجتماع، موارد متعدد فقر، ترس از عدم پذیرش، سطح پایین آموزش، عادت‌های نادرست خواندن، باورهای غلط اجتماع در مورد آنها، بدگمانی نسبت به آنها در انجام فعالیت‌های عمومی برای بهبود کیفیت زندگی و... به وجود آمده‌اند. به ندرت اتفاق می‌افتد که والدین کودکی معلول که خودشان از خدمات کتابخانه بهره می‌برند، به تنهایی نقش مثبتی در بهبود عادت‌های

خواندن فرزندشان داشته باشند. تغییرات مثبت، اندک و کند است؛ و البته این یک پروسه طولانی است که سالیان زیادی نیاز به برنامه‌ریزی نظام‌مند و اندیشمندانه برای ایجاد همکاری بین کتابخانه، مؤسسات حمایتی، و جامعه محلی دارد.

برنامه‌های مخصوص سالخوردگان

همکاری با خانه بازنشستگان فرایند مستمری است که از سال ۱۹۹۱ آغاز شده است. کتابخانه ۲۰ سال است که مخزن ثابت کتاب را دایر کرده؛ چند سال بعد کتابخانه سیاری را برای ارائه خدمت به حدود ۲۰ بازنشسته راه اندازی نمود. امروزه اعضای سالخورده خانه بازنشستگان در بخش کودکان کتابخانه با کودکان پیش‌دبستانی ملاقات‌هایی دارند. این کار با هدف تشکیل گروهی‌های بین نسلی و انتقال خاطرات و تجربیات از سالخوردگان به نسل جوان صورت می‌پذیرد. مادر بزرگ‌ها و کودکان در کتابخانه با همدیگر ملاقات می‌کنند و ساعات خوشی در کنار هم دارند و به داستان گفتن و خواندن اشعار مخصوص کودکان می‌پردازند. همچنین مادر بزرگ‌ها نقش معلم را برای کودکان ایفا می‌کنند و مهارت‌های مختلف از جمله درست کردن اسباب‌بازی با کاغذ را به کودکان می‌آموزند. شرکت در این کارگاه‌های آموزشی برای عموم آزاد است. سالخوردگان به سبب مشکلات بینایی قادر به خواندن کتاب‌های معمولی نیستند، اما همکاری از طریق کتاب‌های گویا و تجهیزات درشت‌نمایی متن ادامه دارد.

اثرات: سالخوردگان که اکثر آنها را بازنشستگان تشکیل می‌دهند، بازدیدکنندگان مداوم از کتابخانه هستند که اغلب برای خواندن روزنامه‌ها و مجلات به سالن مطالعه مراجعه می‌کنند و در انجمن‌ها و جلسات کتابخانه و همچنین سخنرانی‌های برگزار شده توسط مهمانان کتابخانه و... شرکت می‌کنند. آنها معمولاً عادت‌های صحیح خواندن را پیش از بازنشستگی به دست آورده‌اند. اغلب آنها امروزه جزو شهروندان محروم هستند که در مکان‌های کوچکی زندگی می‌کنند و درآمد آنها به واسطه خصوصی سازی

نادرست، فرایندهای غلط و بحران مالی، اندک است. خدمات رایگان کتابخانه‌ای کمک بزرگی برای آنها به شمار می‌آید بنابراین، آنها کیفیت زندگی را حداقل در مورد نیازهای ذهنی خودشان حفظ می‌کنند. البته زمانی که آنها بینایی‌شان را از دست می‌دهند، زمان زیادی لازم است تا به کتاب‌های گویا و ابزارهای درشت‌نمای متن به جای منابع کاغذی عادت کنند. بعضی از آنها از رایانه و دسترسی رایگان به اینترنت در کنار نحوه استفاده از آن، که توسط کتابداران آموزش داده می‌شود، بهره می‌برند. پیشرفت‌های بیشتر در مورد انواع منابع کتابخانه‌ای که به سالخوردگان دارای مشکلات بینایی، سلامتی و... (مانند آلزایمر) کمک کند، در آینده نزدیک رخ خواهد داد. این نگرانی‌ها مواردی هستند که با بیشتر شدن توجهات نسبت به سالخوردگان و افزایش تناسب جمعیتی سالخوردگان نسبت به کودکان، در حال گسترش است. خط‌مشی کتابخانه کوپریونیکا که در راستای برنامه ۲۱ ماده‌ای شهر کوپریونیکا تنظیم شده، در مواردی بر حمایت شدید از جمعیت بزرگسال تأکید دارد.

برنامه‌های مخصوص بیکاران

کتابخانه کوپریونیکا از سال ۲۰۰۶ کارگاه‌های آموزشی مخصوص بیکاران و افراد جویای کار ترتیب داده است؛ این دوره «چگونگی افزایش دورنمای اشتغال و نقش کتابخانه در آن» نام دارد. هدف از این دوره‌ها، آموزش شرکت‌کنندگان با استفاده از رسانه‌های چاپی و الکترونیک به عنوان منابع اطلاعاتی و گرایش‌ات نوین بازار کار است. بعد از بازخوردهای مثبت اولیه، کتابخانه در سال ۲۰۰۸، سمینار سواد فناوری اطلاعات و ارتباطات را برای زنان غیرشاغل بالای ۴۰ سال ترتیب داد که دانش رایانه‌ای آنها صفر و یا در حد بسیار ناچیز بود. زنان شرکت‌کننده در این سمینار اصول اولیه کار با رایانه‌های شخصی، پست الکترونیک، مرورگرهای اینترنت با تأکید بر صفحات پربازدید مؤسسات کاریابی، منابع وب در زمینه زندگینامه افراد سرشناس و پیش‌نویس برنامه‌های آموزشی و درخواست شغلی را

فراگرفتند. هدف از این سمینار، کمک به زنان برای نشان دادن بهتر خودشان در بازار کار و افزایش شانس آنها برای استخدام بود. این آموزش از طریق کتابداران و طی واحدهای غیررسمی آموزشی ارائه می‌شد.

اثرات: زمان‌های بحران و آشفتگی در محیط‌های کوچک و بزرگ انعکاس زیادی بر ساختار اعضای کتابخانه دارد. افزایش تعداد بیکاران موضوع نگران‌کننده‌ای در دو سال اخیر بوده است. در مقایسه با سال ۲۰۰۹، افزایش ۱۹۳ عضو بیکار کتابخانه باعث شد تعداد بیکاران عضو در کل به ۵۸۱ نفر یا ۶/۸ درصد کل اعضا برسد. برنامه یاد شده برای کمک به بیکاران برای مشارکت فعال (استفاده از منابع کتابخانه) برای جست‌وجوی شغل، در زمینه بازآموزی و یا یادگیری مهارت‌های ارزشمند، امروزه یک برنامه پذیرفته شده است. هرچند که کتابخانه باید یک خدمت نظام‌مند و مستمر برای افراد بیکار به وجود آورد.

به همین دلیل است که در سال ۲۰۱۱ کتابخانه برای آموزش مادام‌العمر با سایر گروه‌ها همکاری‌هایی را به وجود آورد که هدف آن جلوگیری از تلاش‌های موازی دولت و سازمان‌های غیردولتی برای مبارزه با بیکاری و ترویج کارآفرینی برای ایجاد مشاغل جدید بود.

نتیجه‌گیری

فعالیت‌های کتابخانه عمومی در ترویج و توسعه خواندن و سواد در بین گروه‌های اجتماعی محروم می‌تواند به عنوان ابزاری مهم در حمایت از مشارکت آنها در جامعه محلی و در اجتماع بزرگ‌تر باشد. مطالعه موردی کتابخانه عمومی کوپریونیکا نشان می‌دهد که کتابخانه عمومی می‌تواند نقش مهمی در حمایت و پشتیبانی از گروه‌های خاص داشته باشد. این امر با توانمندسازی آنها از طریق ارائه منابع اطلاعاتی باکیفیت، افزایش مطالعات و فارغ‌التحصیلی، دریافت مدارک حرفه‌ای و انواع دیپلم، پیدا کردن شغل در بازار کار و شرایط بهتر زندگی در جامعه محلی و در اجتماع

بزرگ‌تر انجام می‌شود. به علاوه، این فعالیت‌ها با تلاش‌های جامعه محلی برای مشارکت در برنامه‌های افزایش دانش و آگاهی‌های مناسب با نیازهای افراد محروم و مورد تبعیض، پیوند می‌خورد. مشخصه‌های این فعالیت‌ها به شرح زیر است: ۱. سیاست ادغام، جمع‌آوری و مشارکت داوطلبانه افراد محروم و در حاشیه قرار گرفته در کنار آنهایی که محرومیت را نچشیده‌اند، برای شرکت در برنامه‌های مختلف ۲. همکاری و مشارکت با دولت و سازمان‌های غیردولتی و همچنین افراد غیروابسته ۳. راهبرد «گام‌های کوچک» که شامل تلاش‌های مثبتی است که نتایج آن در بلندمدت آشکار می‌شود. هدف کتابخانه جلب حمایت‌ها برای بهبود کیفیت زندگی روزمره و مشارکت افراد بیشتر در جامعه محلی و به‌طور کلی اجتماع است.

منابع

- Andretta, S. Transliteracy: take a walk on the wild side. // Proceedings of the World library and information congress: 75th IFLA General conference and Assembly Libraries create futures: Building on cultural heritage”, 23-27 August 2007, Milan, Italy. Available at: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/94-andretta-en.pdf>
- Horizons, B. The Role of Multimodal Literacy in 21st Century Library Instruction // Proceedings of the World library and information congress: 75th IFLA General conference and Assembly “Libraries create futures: Building on cultural heritage”, 23-27 August 2007, Milan, Italy. Available at: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/94-cord>
- Castells, M. Informacijsko doba: ekonomija, društvo i kultura. Treći dio: Kraj tisućljeća /The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume 3: The End of Millennium/. Zagreb :Golden marketing, 2003.
- Giddens, A. Sociologija: prema 4. engleskom izdanju. /Sociology, 4th edition/. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2007. Hansson, M. The library as an Arena for Digital Competences. // Scandinavian Public Library Quarterly 42, 3(2009), 3

- Horvat, A. Uključivanje u društvo. Što može učiniti knjižnica? /Social inclusion. What library can do? // Treći okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama Slobodan pristup informacijama za sve. / Slobodan pristup informacijama: 2. i 3. okrugli stol : zbornik radova // uredile Alemka Belan Simić i Aleksandra Horvat. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo , 2004.
- Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj: Izvješće o društvenom razvoju, Hrvatska 2006. /Outside of Social Network: Faces of Social Exclusion in Croatia: Report on Social Development Croatia 2006/. Zagreb : UNDP, 2006.
- Libraries for All: Social Inclusion in Public Libraries : Policy Guidance for Local Authorities in England. London : Department for culture, media and sport in UK, 1999. Available at: www.culture.gov.uk/images/publications/Social_Inclusion_PLibraries.pdf
- Sabolović-Krajina, D. Library service for print disabled children and youth in the Public Library of Koprivnica: isolated case or a model for Croatian public libraries? // Proceedings of the World library and information congress "Libraries for the future: Progress, Development and Partnership". Durban, South Africa : 73rd IFLA General conference and council, 19-23 August 2007, Durban, South Africa. Available at: <http://www.ifla.org/IV/ifla73/papers/156-Sabolovic-Krajina-en.pdf>
- Sabolović-Krajina, D. Vugrinec, Lj. Petrić, D. Knjižnična usluga za slijepe i slabovidne u Knjižnici i čitaonici „ Fran Galović“ Koprivnica /Library service for the blind and visually impaired in Public library of Koprivnica/. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 53 (2010), 2; 76-92.
- Strategija Informacijska i komunikacijska tehnologija - Hrvatska u 21. stoljeću /Strategy in Information and Communication Technology – Croatia in the 21st Century/. Zagreb, 2001.
- Narodne knjižnice i problemi društvene isključenosti: stručni skup : zbornik radova /Public libraries and problems of social exclusion: professional meeting: Proceedings/. Osijek, studeni 2003. / urednik Dragutin Katalenac. Osijek : Gradska i sveučilišna knjižnica, 2003.
- Špiranec, S. Banek Zorica, M. Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta. /Information literacy/. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2008.
- Šućur, Zoran. Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija /Social exclusion: definitions, discourses, operationalization/. // Revija za sociologiju 35, 1-2(2004), 46-60.